

Nr 299.

Av herr **Ström**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa byggnadsfrågor berörande staden mellan broarna samt Riddarholmen i Stockholm m. m.

Det föreligger ett oerhört behov av bostäder åt landets befolkning, som lider under bostadsnöd och inneboendesystem. Men endast i ringa mån kunna bostäder byggas. Krisen lägger hinder i vägen.

Det är desslikes ett stort behov av sjukhus, skolor, barnhem, pensionärs-hem etc. Men endast i ringa mån finnas pengar och material till sådana byggen. Krisen lägger hinder i vägen.

För ämbetsverk finnas dock byggnadsmöjligheter. Mycket mer än ett decennium har icke gått, sedan det nuvarande kanslihuset blev färdigt. Det ansågs skola räcka i ett sekel. Nu kräver man redan ett kanslihus nr 2. Nog är det raskt marscherat.

Kan emellertid statskassan bära dessa bördor för administrativa och civilmilitära byggnadsändamål, och kan man vara säker om att byggnads-material kommer att finnas för sociala och kulturella byggnadsbehov samt för näringslivets byggnadskrav, så vill jag livligt erkänna, att syftet i den kungl. propositionen är gott. Men sättet för syftets vinnande är icke lika gott.

När jag nu kritiserar Kungl. Maj:t och propositionen i fråga, så vill jag gärna börja med ett pater peccavi. Vi ha alla del i de försummelser, som tidigare blivit begångna mot rikets huvudstad, i bristande omsorg om utom-ordentliga historiska, kulturella, estetiska och naturvärden. Motionären är den förste som mycket försummat. Men ju mer som går förlorat ju dyrbarare blir det som återstår, särskilt i en våldstid, som förstör oersättliga värden i alla länder, hittills bevarade genom årtusenden och århundraden. Våra ögon öppnas och vi vilja icke längre självmant delta i förstörelsen.

Propositionen inbjuder till kritik särskilt ur två synpunkter, den ekonomiska och den kulturella.

Ekonomiskt måste det vara mycket oklokt att fastlåsa förläggandet av statens ämbetsverk till en stadsdel, som måste kräva stora historiska hänsyn. Särskilt bli trafikproblemen i framtiden för Gamla staden som ämbetsstad oerhört dyrbara att lösa. Detta har icke beaktats av propositionen.

Kulturskyddssynpunkten har visserligen beaktats, i det att ärendet förbehandlats av riksantikvarien, men man har givit riksantikvarieämbetet alltför kort tid, vilket med tydligt beklagande poängteras i dess utlåtande och vilket uppenbarligen förhindrat ämbetet från en fullständig utredning

av ämnet. Emellertid framhäver riksantikvarien mycket bestämt och med all klarhet och kraft den historiska betydelsen av de genom bygget dömda husraderna. Det är tydligen odisputabelt, att en beklaglig förlust skulle göras genom ett realiserande av Kungl. Maj:ts proposition i den del den avser ett kansliannex. Under dessa omständigheter frågar man sig: vad har gjorts i regeringsförslaget för att möjligast minska dessa svåra förluster i kulturminnesmärken? Svaret blir, att grändmyningarna åt Västerlånggatan fått stå kvar. De verkliga grändstråken äro däremot försvunna, och därmed en enastående detalj ur historien om svenska folkets liv i söcken och arbete från Engelbrekts, Sten Stures, Olaus Petris och Bellmans tid.

Rumsbehovet i några departement har fordrat detta tunga offer! Och hur se nu de utrymmen ut som alltså vunnits? I bottenvåningen bestå de till mer än hälften av öppen mark (stora cirkelgården mäter med sin arkad pelargången inräknad omkring 1 650 m², medan byggets totalyta är omkring 3 800 m², vartill kommer en mindre gård m. m. samt den ansenliga breddningen av Myntgatan och utökningen av Riddarhustorget). Även om det är rätt att bereda ljus och luft tillträde till arbetsrum, behöver detta ej ske i en monumental skala och i avsikt att ge en stolt, imponerande uniform åt kansliannexet. Visserligen är det en prisvärd ambition hos en skicklig byggnadskonstnär att söka uttrycka vår regerings mäktighet i dessa borggårdsfasader. Men är det verkligen vår regering värdigt att för denna yttre pompa uppoffra historiska väsentligheter, för vilkas skydd Sveriges regering (även den nuvarande) föreslagit och genomfört det ena lagstadgandet efter det andra, som med allt större och större pietet skyddar även skenbart obetydliga kulturminnesvärden? Minsta bänkrum eller färgfläck i en landskyrka övervakas — och med rätta, ty det har syndats oerhört — med argusöga av byggnadsstyrelse och riksantikvarie och länsantikvarie och riksantikvariens ombud, och Konungens befallningshavande står beredd att ingripa enligt lagen, om vederbörande icke skulle beakta de fornvårdande myndigheternas anvisningar. Då det gäller sina egna byggen och då det gäller att skona kulturminnen av centralt, riksgiltigt värde, ställa sig emellertid landets högsta myndigheter ofta utanför den lag de själva stiftat! I rättvisans namn måste man konstatera samma dubbelmoral hos Stockholms stads styrande. Staden har på berömvärd sätt inrättat egna estetiska och antikvariska skyddsorgan. Men hur ofta bli icke trots detta de kulturella synpunkterna obeaktade! Materialismen regerar överallt. I föreliggande ärendes behandling märkes på tvenne punkter, hur de höga instanserna i stat och stad själva negligera de kulturintressen de eljest officiellt vårda. Första gången när för några år sedan en av Stockholms stads myndigheter helt plötsligt utan varning lät riva en stor del av här ifrågavarande område och utan att förut någon av de forno- och kulturvårdande stats- och kommunalmyndigheterna tillsports. Genom

denna rivning, som skapade ett helt torg vid Myntgatan, försvagades dessvärre värdet av de återstående bitarna av de nu så ofta omtalade gränderna. Sannolikt var den verkliga orsaken till rivningen ett banalt parkeringsbehov för kanslihusets personbilar! Husen skulle mycket väl kunnat repareras och bevaras. Men någon pietet fanns tyvärr icke, intet sinne för tradition eller för rikets historia och kulturhistoria. På detta sätt lockades en ytlig bedömare att resignera sägande: när nu bara en torso är kvar, är det lika bra att riva alltihop. I verkligheten bör ju resonemanget vara tvärtom: nu när så litet är kvar, är detta lilla desto dyrbarare!

Föreningen Kolmätargränd har framlagt ett av arkitekt A. Stark utarbetat saneringsförslag, vilket tar betydligt större hänsyn till den nuvarande bebyggelsen än vad det Schmalenséeska förslaget gör. Dessutom kan inom Starks förslag ganska betydande ytor för ämbetslokaler utvinnas. I längan mot Myntgatan kan enligt byggnadsstyrelsens beräkning inrymmas 2 930 m² nettogolvyta och dessutom kan i kv. Minotaurus vid Storkyrkobrinken på tomterna 4, 5 och 6, sedan den från kulturhistorisk synpunkt mindre värdefulla bebyggelsen rivits, erhållas omkring 2 100 m² nettogolvyta eller tillsammans omkring 5 000 m² mot i Schmalensées förslag 6 243 m².

Kungl. propositionen behandlar även gamla rådhuset och förordar dess aptering till lokal för högsta domstolen. Man frågar sig, huruvida icke lika väl något eller några departement kunde begagna sig av det förnäma palatset, som Stockholms stad generöst nog lämnat i statens händer bl. a. med hänsyn till *kanslihusets* behov av ökade utrymmen. I så fall skulle ju en del av det nyplanerade kansliannexets rumsbehov kunnat minskas. Varför skall nödvändigtvis högsta domstolen lämna slottet? Propositionen anger blott i största allmänhet ökat lokalbehov som skäl. Härvid kan man icke underlåta att reflektera över att denna domstols utslag signeras av Konungen och betecknas som givna i *Stockholms slott*. Denna urminnes form, som är en symbol av värde, borde icke onödigtvis ändras! Är det verkligen möjligt att slottet, rikets största byggnad, icke skulle vara i stånd att alltjämt fylla högsta domstolens rumsanspråk? Och skulle högsta domstolen tvingas lämna slottet — varför har man inte upptagit idén med restaurering och ombyggnad av garnisonssjukhuset för högsta domstolen?

Man frågar sig också varför överhuvud en för nya byggnadsingrepp så ömtålig dyrbarhet som Gamla staden just blivit utsedd till tomtmark. Svaret lär ligga i departementens behov av muntligt samarbete med bekväm korridorsamfärdsel. Men man måste vid jämförelse med andra stora kollegialt arbetande komplex förvåna sig över dylika anspråk och undra om de icke bero på inbillning mera än på verkligheten. Se t. ex. på en stor industriledning eller ett stort universitet.

Äro icke de tider för länge sedan förbi, då en fullständig koncentration i rummet av dess ledande män var möjlig? Man frågar sig: hur är det

med andra länders regeringar? Har t. ex. Storbritannien en i ett byggnadskomplex samlad förvaltning? Långt därifrån! Jag är för övrigt viss om att i Stockholm 99 procent av alla interdepartementala överläggningar ske per telefon. Därtill ha de ju telefonen. — Det är vidare givet, att en viss närhet till riksdagshus och slott är önskvärd. Men ha alla möjligheter härvidlag undersökts? Må vara att statens markförvärv har skapat billig tomt invid Myntgatan. Men är det någon reson i att de högsta myndigheterna för en penningvinst (se propositionen!) helt negligera de fornvårdsbestämmelser de själva formulerat och den hänsyn till historiska traditioner, som lever hos folket? Och kan i detta sekel av stora krig det vara klokt att centralisera alla statsviktiga ämbetsverk och därtill i en miljö av så enastående historiskt och kulturhistoriskt intresse? Har Kungl. Maj:t alldeles glömt bombfaran?

Det är missvisande, om man som föremål för de antikvarisk-kulturella intressena här pekar blott på de små bevarade resterna av Salvii-, Klockgjutar-, Kolmätar- och Stenbadstugränd. Dessa äro väl värda att skyddas, men vad det gäller är oerhört mycket mer, det är hela Gamla stadens existens såsom minnesmärke av svenska folkets och konungariket Sveriges utveckling, koncentrerad i dess huvudstad, i dess gamla lilla konungastad, som alltjämt är levande i mitten av det nya Sveriges stora huvudstad, som dess klappande hjärta. Men märk väl, det är icke Stockholms hjärta, så litet det är har det en större rang än så: det är rikets hjärta, symbolen för en kontinuerligt verkande, väl ordnad, civiliserad nationell svensk styrelse. Att skapa om denna folkets oskattbara ägodel till en trafikmaskin, ett clearingkomplex för alla bilströmmar från norr, väster, öster och söder vore ett helgerån. Kansliannexförslaget välkomnas emellertid av dem som arbeta i denna riktning. Det är vatten på deras kvarn. Man synes ha glömt, att denna gamla stad varit säte för alla Sveriges konungar, för rikets stormän och hantverksgillen, för borgerskapet, för skeppsfolket, för böndernas överläggningar och ej minst för Sveriges riksdag under sekler. Allt är här historia. Allt är här åldrig svensk kultur. Här föddes också i Stockholm den svenska arbetarrörelsen, och den organiserades länge från de fattigas kaféer i gränderna.

Den med nybygget fastlåsta idén om just denna trakts allena lämplighet för regeringslokaler kommer inom kort att motivera nya lokalbehov, t. ex. de närmast liggande Västerlånggatskvarteren. Därmed följa nya rivningar. Härmed följa nya trafikbehov, nya breddningar av gator. Den föreslagna bredden på Myntgatan inbjuder till en ymnig körsel att taga denna väg och utgör i själva verket en länk i den kedja, varmed man vill föra stortrafiken Sveavägen över Gustaf Adolfs torg och därifrån över stadsholmen. Med en dylik breddning av Myntgatan följer absolut ett krav på nya breddningar eller kanalutfyllning!

En latent men säkert verkande fara i kanslibygggeförslaget är att parke-

ringsbehovet blivit så gott som obeaktat. Efterkrigstiden kommer nästan ögonblickligen att mångdubbla bilbeståndet. Hur kan man hoppas, att förhållandena här skola bli lindrigare än i Amerika före kriget, där i en »office building» nästan varje anställd har sin bil? Ju mer Stockholm blir bosatt i förorterna, dess mer biltrafik. Nuvarande restriktioner i gummi och bensin komma både arkitekter och myndigheter att blunda för detta säkra futurum. Demokratiseringen kommer också att här som i Amerika skapa billiga bilmärken. För allt detta har byggnadsstyrelsens förslag ingen annan förberedelse än att »parkeringsområde bör *eventuellt* anordnas i form av källare under den runda gården, *därest detta visar sig möjligt att genomföra*». Vilket fantastiskt projekt! Dess omöjlighet kommer att kräva nya parkeringsplatser till den väldiga hopen av bilar, ägda av de myllrande skaror av ämbetsmän, som skola arbeta i den planerade tätt packade ämbetsstaden mellan Mynttorget och Riddarholmen. Är kostnaden måne för allt detta inräknad? Skall detta garage eller dessa nya parkeringsplatser också vara skyddsrum? Eller har man glömt bort kravet på skyddsrum? Var är utrymme beräknat för nedkörsl till parkeringsrummet? Har man tänkt på trafikkonsekvenserna av en väldig ämbetsstad i dessa trånga stadsdelar?

Uppenbart är att Gamla stadens framtida existens svävar i fara. Kansliannexet blir ett sår, som ej kan läkas, en spricka i fördämningen, som kommer att draga översvämningen med sig.

I anslutning till vad sålunda anförts får jag vördsamt hemställa, att riksdagen måtte besluta

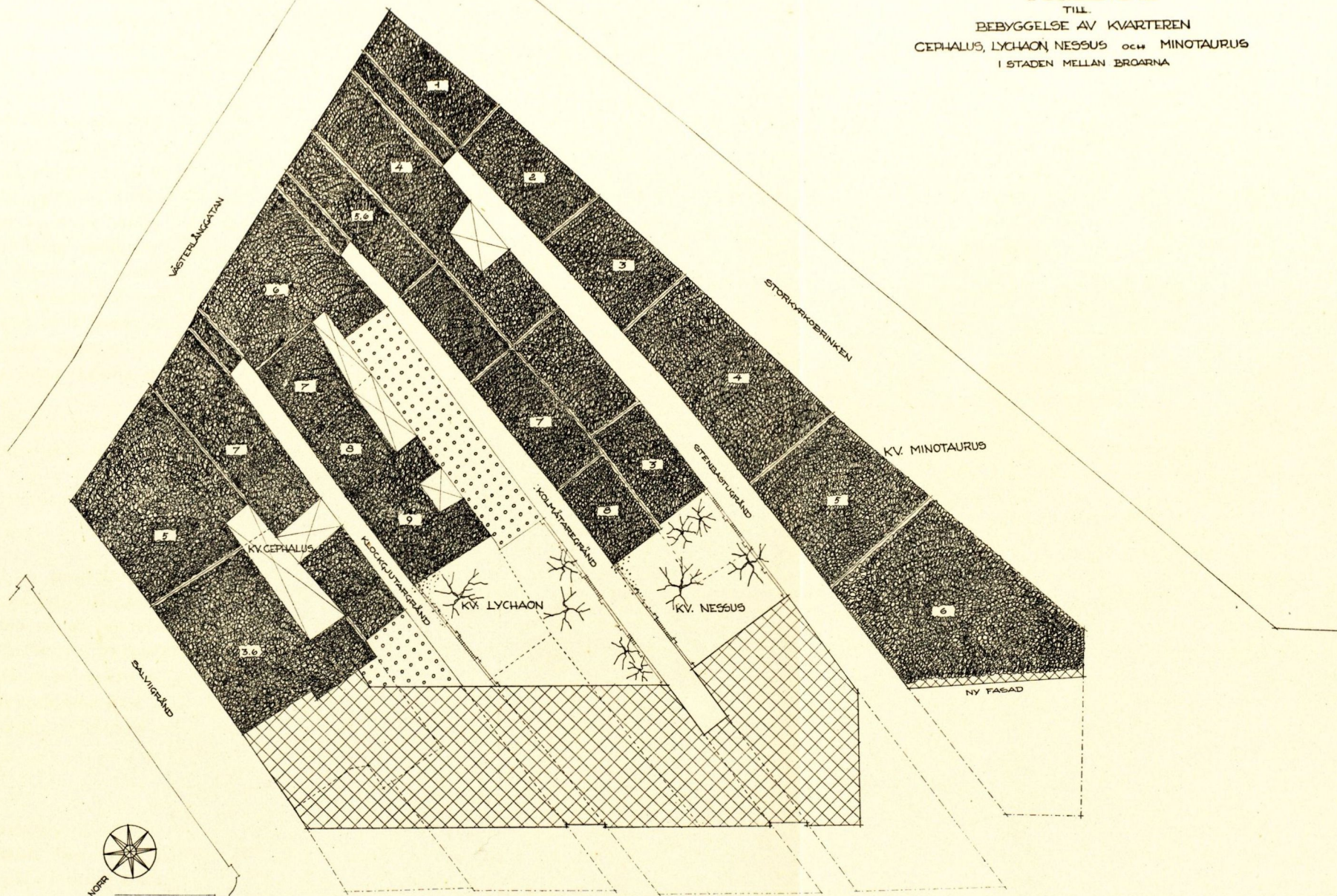
- 1) att avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 220 samt
- 2) att begära ny utredning av frågan om kanslihusannex i syfte att finna lämpliga platser utanför Gamla staden och med avsikten att härigenom skydda Gamla staden för en successivt fortgående rivning, varigenom skulle också avses att skydda Gamla staden för den ökade trafik, som småningom skulle spränga dess egenartade historiska karaktär; tillika bör en noggrannare ekonomisk prövning ske.

Vidare hemställes att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär

- 3) en särskild utredning av frågan om högsta domstolens lokal i syfte att finna möjlighet för dess kvarblivande inom slottet eller eljest dess förläggande till annan plats än den föreslagna.

Alternativt hemställes, därest den i punkt 1 och 2 nämnda vägen skulle vara omöjlig beträda, om en ny utredning i syfte att med bibehållande av tomter utmed Myntgatan för kansliannexet utnyttja dessa mera ekonomiskt och samtidigt

FÖRSLAG II
TILL
BEBYGGELSE AV KVARTEREN
CEPHALUS, LYCHAON, NESSUS OCH MINOTAURUS
I STADEN MELLAN BRÖARNA

- BEFINTLIG BEBYGGELSE
- NYBYGGNADER I I VÅNING
- NYBYGGNADER I II VÅNINGAR JÄMTE VINDSVÅNING

10 5 0 10 20 30 40 50 METER

STOCKHOLM I FEBR. 1941
A. STARK
ARKITEKT S.A.R.

med större hänsyn till de kulturella värdena. Vid förslaget nya bearbetande borde det av arkitekten Stark ritade värdefulla förslaget beaktas, vilket såsom bifogade stadsplanskiss visar i högre grad än byggnadsstyrelsens förslag respekterar och skonar den medeltida stadsplanen.

De av föreningarna Kolmätargränd, Sveriges författareförenings styrelse, Konstnärernas riksförbunds styrelse och Konsthistoriska föreningen framförda synpunkterna böra därvid beaktas.

Stockholm den 22 mars 1944.

Fredrik Ström.

Bilaga: karta.

I motionens syfte instämma:

Karl Sandegård.

Erik Arrhén.

Sven Boman.

Erik Olof Wiklund.

Ragnar Helgesson.

Jones Erik Andersson.
